

**OASSI SÁMI NOAIDEVUODA BIRRA KASPAR PEUCERA ČÁLLOSIS
COMMENTARIUS DE PRAECIPIIS DIVINATIONUM GENERIBUS
(WITTENBERG 1560): TEAKSTAKRITIKKALAŠ HÁMIS
JORGALUSAIN JA KOMMENTÁRAIGUIN ¹**

Per Pippin Aspaas ja Harald Gaski

Kaspar Peucer ja su teomanti-doaba

Jagis 1550 almmuhuvvui Wittenbergas girji man namma lei *Commentarius de praecipuis divinationum generibus*, dahje «Čilgehus deháleamus einnostangoansttain». Ii lean mihkkege sahtedohko čálliid ge. Casparus Peucerus (Kaspar Peucer) náitalii seammá jagi Philipp Melanchthona nieiddain, Melanchthon lei njunuš láidesteadji reformašuvnnas. Go vuosttašalmmuhus bodii, lei Peucer 25-jahkásaš ja lei jo Wittenbergga universitehtas álggahan iežas bargguid. Eai dáidán deaddilan nu ollu girjjiid vuosttas geardde; dál ii vissa leat oktage gáhppálat almmolaš oamastusas. *Commentarius* dattege deaivvai áiggi vuoiŋŋa. Guhttalogi jagis bohte velá logi veršuvnna, gávccii latiinnagillii ja guokte fránskkagillii (vrd. tabealla).² Mánŋga suorggis allaoahppan Kaspar Peucer čálii mánŋga girjji, ee. medisiinna, astrologiija, geografiija ja teologiija birra, ja son lei dehálaš girkoodasteaddji ja diplomáhta. Go son jámii 1602:s, de lei maŋŋidis renessansahumanismma beakkáneamus olbmuid gaskkas. Dan maid olusat eai dieđe, lea ahte Peucera luonddufilosofalaš váldobarggus *Commentarius de praecipuis divinationum generibus* lea viehka vuđolaš sámi noaidevuoda čilgehus. Dát oassi lea kapihttalis man váldosisdoallu lea teomantiija, dahje «innostangoansttat maid ipmilat leat addán». *Commentarius* boarráseamus veršuvnnas mii munnos leamaš, almmuhuvvon 1553:s, eai leat sápmelaččat namuhuvvon ovttain ge sániin. Muhto buot almmuhemiin 1560 rájes ovddosguvlui leat sápmelaččaid einnostangoansttat mielde. Munno ulbmil dáiinna artihkkaliin lea ovdanbuktit originála teakstakritikkalaš hámis, jorgalemiiguin ja kommentáraiguin mat belohakkii čujuhit olu guhkkeliidda go dat áigodat goas Peucera *Commentarius* čállojuvvui.

¹ Dát artihkal bodii áigái dainna lágiin ahte go Ivar Bjørklund ja Harald Gaski leigga ođđasit almmuheamen Anders Larsena girjji *Mearrasámiid birra ja eará čállosat*, de fuomašeidde ahte mearkkašupmi maid J. K. Qvigstad lei dahkan Larsena noaidi muitalusa hárrái čujuhusain Peucer čállosii, lei gávdnamis dušše latiinnagillii. Soai oaččuiga Synnøve des Bouvrie jorgalit dan dárogillii, nu ahte Larsena dárogiel veršuvnnas *Om sjøsamene*-čállosis lea olles nohta lohkan láhkai earáide ge go dušše sidjiide geat máhttet latiinnagiela. Synnøve lei gis bealistis bivdán Piera (Per Pippin Aspaas), gii lea ođđalatinista, gávdnat dieđuid Peucera birra. Dat dieđut maid gávnnai movttáskuhtte Piera bargat viidásebbu áššiin ja loahpalaččat Piera ja Harald mearrideigga ahte dás lea vuogas vuoddu čálistit artihkkala Synnøve riepmočállosii. Ja nu dat geavai; Piera oassi lea Peucer ja su áiggi birra ja Harald gis čállá moadde sámi gáldu birra mat giehtadallet sullasaš áššiid go maid Peucer namaha. Čálliguovttes leaba jorgalan olles Peucera sitáhta ođđasit sámegeillii juste dán artihkkala várás.

² Tuisikka našunalbibliografijas 1501–1600 áigodagas namahuvvojit guhtta latiinna almmuhusa, mas 1553-deattus lea boarráseamos (*Verzeichniss der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* online, suoidnemánu 5.b. 2014). Martin Roebel oaivvilda almmá ahte sáhtá duodaštit dan, ahte lea ilbman vuosttas deattus mottiin girjjiin jo 1550:s, ja ahte dan maŋŋil lea almmuhuvvon oktiibuot gávccii geardde latiinnagillii (2012, 17–18, 260–266). Dehálepmosat orrot leamen dat mat ilbme 1553, 1560, 1591 ja 1593, lassin fránskka veršuvdna 1584 rájes. Munnos leamaš sadjosis buot dát girjjit, ja dasa lassin vel latiinna gillii ilbman girjjit jagiid 1572 ja 1580.

Peucera mielas lea olles čállois dehálaš earuhit Ipmila daguid Beargalaga daguin. Teomantiijakapihtal čuovvu kapihtala orakeliid birra. Lea nu ahte gávdnojit duohta, «lunddolaš» profetastallamat mat bohtet Ipmilis, muhto maŋŋil sudduijorralemi lea Beargalat seaguhan dasa iežas behtolaš profetastallamiid. Teomantiija lea ollásit Beargalaga dahku, čilge Peucer. Mat de leat dát «einnostangoansttat maid ipmilat leat addán» (Θεομαντεία, *theomanteia*)? Peucera áddejumis leat golbma šlája. Vuosttaš, ja man lea álkimus čilget, lea go olbmot leat bosttahuvvan, *obsessi*. Demona dahje bahás vuoigŋa manná sin sisa, ja sii seahkanit ja hállet ilmiiid almmiid. Nuppi šlája teomantiija leat máŋga kulturálbmoga, nugo dološ greikkalaččat ja romalaččat, atnán alla árvvus. Peucer jurddaša dás daid einnostemiid maid earret eará Delfi orakel ja Roma sibyllat dahke. Ledje erenoamážit nissonat geat ovdanbukte dáid einnostemiid. Peucer čállá ollu daid birra, navdimis danin go renessansaáiggi olbmot lohke klassihkalaš girjjid odđa berostumiin, ja sii atne greikka-romalaš antihka kultuvrra alla árvvus. Danin lei Peucerii dehálaš iežas lohkkiiide čájehit ahte buot lei duođaid Beargalaga dahku. Dát olbmot ledje namalassii *afflati*, «ožžon vuoigŋa(nasa)», Beargalagas ja su Demonain. Goalmmát šládja teomantiija dahke olbmot geaid son gohčodii namahusain *ekstatikoi*, «iežaset bálddas, lihkahusain» (ἐκστατικοί):

Ekstatikoi–namahusain gohčoduvvojit sii geat leat dego alddiset eret dolvojuvvon ja veallájit das dego jábmit, geat eai dovdda maidige dahje sáhte hállat. Máŋgga beaivvi geažes sii boktojuvvojit dego čiekŋalis nahkáriin, dahje vižžojuvvojit ruovttoluotta eallimii jápmimis, ja go váhkkasit, de mitalit máidnasiid ja imašlaš dáhpáhusaid. (Peucer 1560, 136recto)³

Sápmelaččaid noaidevuoda biddjojuvvo dán goalmmát teomantiija-šládji. 1553-girjjis, mas ii leat mihkkige sápmelaččaid birra, viežžá Peucer ovdamearkkaid aivve Biibbalis ja greikka-romalaš antihkaáiggi girječállin go galgá čilget teomantiija «lihkahus»-šlája. 1560-girjjis lea miellagiddevaš oaidnit mo Peucer buktá odđa ovdamearkkaid dalá áiggi Eurohpas. Son álggaha gal dán viiddideami antihkaáiggiin, namalassii Herodota čilgehusain neurinalaš «olmmošgumppiin». Neurelaččat, *Neuroi*, lei álbmot mat orro davábealde skythalaččaid. Herodot illá jáhkestuvai olmmošgumpemuitalusaid maid lei gullan, muhto geardduha daid dattege. Peucer orru eambo jáhkkimin daidda go Herodot; son oainnat gávdná doarjaga dieđuin mat bohtet Livonias (Baltikumas, nappo Skythia davábealde), gos Beargalaga olmmošgumpedoibma vissa lei ain eallimin. Dát olmmošgumppet ge lea muhtin lágán *ekstatikoi*, árvvoštallá Peucer: olmmošgumppiid gorodat báhcet dego jábmit dan botta go Beargalat bágge johtui sin geat leat «lihkahusain». Go de fas váhkkasit, de mitalit hirpmus mitalusaid dan birra masa leat bággehallan mielde.

Maŋŋil Livonia olmmošgumppiid čuovvu oassi sápmelaččaid birra. Sii nappo maiddái lávejit šaddat «ekstasii», lihkahusaide. Peucer dahká čielggasin ahte ovdamearkkat livonalaččain (*Neuroi*) ja sápmelaččain (*Pilappi*) leat áibbas buhtalasat. Mii guođdit dás eret su teologalaš-medišinnalaš čilgehusa das mii gorudis dáhpáhuvá lihkahusain.⁴ Antropologalaš dieđuide gal sáhtta bisánastit. Dás vuollelis čuovvu olles oassi sápmelaččaid birra latiinna- ja sámegillii, ja dasto muhtin gáldokritihkalaš gažaldagat main árvvoštalle das ahte orrot go Peucera sápmelaččat «lihkahusain» leamen seammálágánat go maŋŋelis árbevirolaš mitalusat sámi noaidevuoda birra.

³ Originálas: «Ἐκστατικοί (1591-deattus; 1560-almuhusas lea boasttu aksenta) uocantur, qui uelut rapti extra sese sensuque omni & motu priuati, iacent exanimis similes, exactisque aliquot diebus ceu ex profundissimo expergefati somno, aut à morte reuocati in uitam, redeunt ad sese, & miras fabulas, mira commenta recitant.»

1593-almuhusas lea sátnečilgehus greikka doahpagii, *mente alienati*, «amasmuvvan mielas». Visot jorgalemiid letne ieža dahkan.

⁴ Geahča baicce Freyburger 1988, II girji, 251–278.

TABEALLA Kaspar Peucera *Commentatio*-girjjit maid letne atnán, oktan siidočujuhusaiguin

<i>Jahki</i>	<i>Teomanti-kap.</i>	<i>Sáme-oassi (prent.)</i>	<i>Sáme-oassi (e-girjji PDF)</i>
1553	104r – 116v	---	---
1560	122v – 146r	142r – 144v	288 – 292
1572	112r – 135r	131v – 133r	301 – 304
1580	112r – 135r	131r – 144v	339 – 341
1584	172 – 205	200 – 202	215 – 217
1591	155v – 174v	171v – 172v	376 – 378
1593	254 – 286	281 – 283	320 – 322

Gáldogirji

Moai ean leat rievddan sátnortnega/ sániid sisdoalu dain girjjiin mat leat dán bargui adnon (A=Wittenberg 1560, B=Wittenberg 1572, C=Wittenberg 1580, D=Zerbst 1591, E=Frankfurt 1593). Muhto leat ollu erohusat mearkabidjamis, oanádusain, *v* ja *u*, *i* ja *j* ja velá stuorra ja smávva bustávain. Doaimmaheami dáfus letne ferten mearridit dáid erohusaid dáfus ja ráhkadit logahahtti teavstta. Ean leat fillehallan heivehit teakstagova ollásit dan vuohkái mii lea odđaaigásaš oahppogirjeteavsttain. Letne jávkadan sierra hámiid nugo *seq*; *seque* sajis, *utātur utantur* sajis ja *defoβis defoβis* sajis. Muhto letne doalahan & *et* sajis, *quæ quæ* sajis ja *ijs iis* sajis. Sierra girjjit atnet aksenttaid mángga láhkái merket advearbbaid, ja earuhit konjunkšuvnnaid ja eará sátneluohkaid. Munno čállošis leat dat dál ovttalágánat. Dan dihtii gávdnojit čállinhámit *cūm* (konjunkšuvdna) ja *cum* (preposišuvdna), *quòd* (konjunkšuvdna) ja *quod* (relatiivapronomen) jna. Doaivumis dát lea dahkan teavstta ollásit logahahttin eanaš filologaide geat máhttet latiinnagiela, muhto dattege eai leat buot barohkka iešvuodát jávkaduvvon. Mearkabidjama dáfus lea eanaš háviid čuvvojuvvon 1560-girji. Dušše soames sajjiin leat erohusat čielggaduvvon sierra girjjiid mearkabidjamis.

Nec miremur has Diaboli⁵ præstigiās & machinationes, cūm tetriora multò & quæ minus uero consona uidentur, exercent & perficiat in extremo Septentrione, ubi homines hactenus cultui Dæmonum⁶ dediti fuerunt. Inter reliquas enim illius ultimæ oræ gentes, Pilappij extremam Scandinaviæ peninsulæ partem ad⁷ mare glaciale inhabitant. Hi nec agros colunt, nec ullum animal alunt præter Tarandum, quo utuntur pro iumento tempore hyemis,⁸ quando congelatæ aquæ constiterunt & omnia obriguerunt frigoribus. Viuunt ex uenatione & piscatione, & coluerunt hactenus pro Dijs⁹ ligna & lapides. Ituri uenatum aut piscatum, aut aliud aliquid incepturi,¹⁰ præmissis quibusdam adiurationibus suos Deos,¹¹ quos consulunt, tentant loco mouere. Hi si facilè sequantur, annuunt¹² instituto & successum promittunt: si renitantur, successus negant: si omnino moueri se loco non patientur, offensos sese ostendunt. Tales ergo sacrificio placandos existimant, quod in hunc modum instituunt. Tympanum habent æneum, in quo depicta sunt ea quadrupedum, auium, & piscium genera, quæ ipsis non est difficile consequi. Habent & ranam æneam, ferreæ

⁵ Diaboli **BCDE** diaboli **A**

⁶ Dæmonum **BCDE** dæmonum **A**

⁷ partem ad **AB** partem, ad **CDE**

⁸ hyemis **ABC** hiemis **DE**

⁹ Dijs **BC** dijs *vel* diis **ADE**

¹⁰ incepturi **ABC** incepturi **DE**

¹¹ Deos **BC** deos **ADE**

¹² annuunt **ABDE** annunt **C**

perticæ annexam, quam in medium Tympani¹³ ad perpendiculum defigunt. Postea, adiurationibus editis, pulsant Tympanum,¹⁴ ad cuius sonitum desilit rana in depictorum animalium aliquod. Illud animal, cuius effigiem petijt rana, mactant Dijs.¹⁵ Caput suspendunt ab arbore, quam sacram habent: Reliqua coquunt &, amicis adhibitis, consumunt, seque illo omnes perfundunt iure, cum quo hostia decocta est. Talibus peractis sacris, succedere quæ moliuntur & parant, experimento sese¹⁶ didicisse aiunt.

Si quis peregrinus cupiat de suorum conditione certi quid cognoscere, præstant ut intra uiginti quatuor horarum spacium resciscat, quid cum illis agatur, uel si trecentis miliaribus absint, hoc modo. Incantator, postquam usitatis ceremonijs euocatos Deos¹⁷ suos compellauit, subitò collabatur & exanimatur, quasi extincto illo reuera abscedat à corpore anima. Neque enim aut spiritus in eo reliquus esse, aut restare cum uita sensus aliquis & motus uidetur. Sed ut adsint semper aliqui oportet, qui proiectum & exanime corpus custodiant, quod cùm non fit, Dæmones¹⁸ id abripiunt. Horis uiginti quatuor elapsis, reuertente spiritu ceu è profundo somno, cum gemitu expurgiscitur exanime corpus, quasi reuocetur in uitam ex morte qui conciderat. Postea, sic restitutus, ad interrogata respondet, & ut fidem faciat percontatori, recenset aliquid, quod agnoscat ille & certò sciat in ædibus suis aut cognatorum fuisse.

Ingens apud eosdem est numerus & ingens potentia spectrorum, quæ uersantur, conuiuuntur, & colloquuntur cum ipsis, neque arceri aut abigi ulla ratione queunt. Cumque præcipuè terreantur & exagitentur à Manibus¹⁹ cognatorum post mortem, ne id fiat prohibent cadaueribus defossis & sepultis sub foco. Hac medicina sola contra Dæmonum sese uexationes & terriculamenta muniunt ac tutos præstant. Id enim si faciant, nullæ in posterum illorum umbræ comparent amplius: si negligant, obuersantium perpetuò cognatorum umbris turbantur & infestantur. Hoc tempore minus est ibi incantationum quàm fuit antea, quòd Sueciæ Rex ne ijs amplius utantur seuerissimè prohibuit, & quantum potest curat eos de religione nostra rectè erudiri, quamuis hoc sit difficile, cùm certas non habeant sedes, sed uagentur in syluis. Regiones quas incolunt palustres sunt, nec nisi hyberno tempore peruiæ, quando omnia congelantur. Pastores ex²⁰ Finlandia, Nortbotnia, Angermania, Midelpadia, Helsingia, & uicinis regionibus hyeme ad eos accedunt, & quos adipiscuntur docent orare ac mediocriter institutos baptisant.²¹ Dicunt quòd si prouectiores²² ætate Baptismum²³ suscipiant, ij communiter intra septimum aut octauum diem à Baptismo moriantur, idque præcipuè admirabile est. Hæc ex narrationibus hominum dignissimorum fide recitauit, ut cùm hæc consideramus, exsuscitemus²⁴ nos ad ardentius & uigilantius studium cauendi insidias Diaboli,²⁵ & ad precandum ardentius, ut Filius Dei, qui missus est ut destruat opera Diaboli, regat & seruet nos, nec sinat ab ipso auulsos in Diaboli potestatem redigi.

¹³ Tympani **ABC** tympani **DE**

¹⁴ Tympanum **ABC** tympanum **DE**

¹⁵ Dijs **BC** dijs *vel* diis **ADE**

¹⁶ sese **ABC** se **DE**

¹⁷ Deos **ABCD** deos **E**

¹⁸ Dæmones **BCDE** dæmones **A**

¹⁹ Manibus **BCD** manibus **AE**

²⁰ Pastores ex **AB** Pastores, ex **CDE**

²¹ baptisant **ACD** baptissant **BE**

²² prouectiores **AB** profectiores **CD**

²³ Baptismum **BCDE** baptismum **A**

²⁴ exsuscitemus **B** exuscitemus **ACDE**

²⁵ Diaboli **BCDE** diaboli **A**

Mii eat berre imaštit dáid Beargalaga fillehusaid ja bahádaguid, go son hutká ja dahká daguid mat orrot ollu gábboseabbu ja vel guhkkelis duohtavuodas doppe gáidoseamus Davvin, gos olbmot dássázi leat bálvalan bahás vuoiñjaid, demonaid. Daid álbmogiid gaskkas dán guovllus ássat pilappat buot gáidoseamus oasis skandinavialaš njárggas, gitta badjin Jieknjamearragáttis. Sii eai gilvve eatnamiid eai ge ane omiid earret bohccuid, maid sii atnet heargin dálvit, go jikñon čázadagat leat jaskadat ja buot lea galmihuvvon buollašis. Sii ellet fuođđo- ja guollebivddus, ja leat dássázi bálvalan muorrabihtáid ja geđggiid ipmilin. Go vulget bivdui dahje man ge eará doibmii, sii celket muhtin mánemiid ja de geahččalit sirdit daid ipmiliid main jerret ráđi. Jos dát čuovvulit váttisvuodaid haga, de leat doarjumin daguid ja lohpidit ahte manná bures; jos illá lihkkasit, de dadjet ahte dát ii mana bures; jos eai dáhto álgage sirdásit sajistaset, de dovddahit ahte leat eddon. Sii navdet ahte dákkár eddon ipmila berre movttedahttit oaffariin, ja dan dahket dán láhkái. Sis lea veaikerumbu masa leat sárgojuvvon dakkár eallit, lottit ja guollešlájat maid lea álki fidnet. Dasto lea veaikecuoppu mii lea giddejuvvon ruovdestággui. Dán ceggejit gaskku rumbbu. De, go leat cealkán mánemiid, derpet rumbbu. Rumbbu jienas cuoppu njuike muhtin govviduvvon ealiba ala. Dan ealiba man cuoppu ohcá govvádusain, sii oaffaruššet ipmiliidda. Oaivvi heanngastit murrii man navdet bassin, goruda vuššet ja borret bovdejuvvon ustibiid searvvis, seammás go buohkat leikot iežaset ala dan liema mas ealit lea vuššojuvvon. Sii čuoččuhit ahte sii leat geahččalemiiguin oahppan ahte sii lihkestuvvet daguineaset maid leat áigon, go leat dákkár meanuid čađahan.

Jos muhtin mátkálaš hálida vissásit diehtit iežas fulkkiid dili hárrái, de sii veahkehit su njealljegoalmmátlot diimmu siste oazžut dieđu ruovttu dáhpáhusain, vaikko ležžet ge golbma čuođi miilla duohken. Dat dáhpáhuvvá ná: Noaidi rávká vuos ipmiliiddis árbevirolaš meanuid bokte, go de fáhkka gahččá ja jámálga, dego livččii jápmán ja siellu duodaid lea guođđán su rupmaša. Ii oainnat oro dego sus livččii álggage heagga šat, dego dovddut ja lihkadusat eai šat livčče sus oktan heakkain. Álo ferte goittot muhtin leat das čalmmis atnimin heakkahis goruda mii das lea orrumin. Jos ii, de bohtet demonat ja dolvot dan. Go njealljegoalmmátlot diimmu leat vássán, olbmovuoigña máhccá fas dego lossa nahkáriin. Heakkahis gorut ealáska fas cáhkkamiin, dego olmmoš gii lea soađis gahččan fas rávkojuvvošii jápmimis heggi. Dasto dat gii lea máhccan vástida gažaldagaid. Ja vai jearaheaddji galgá jáhkkit sutnje, de muitala juoidá maid jearaheaddji dovdá, ja maid vissásit diehtá leat dáhpáhuvván jearaheaddji bearrašis dahje sogas.

Sin luhtte leat ollu gopmit main lea stuorra fápmu. Dát ovtastallet, ávvudallet ja háleštit singuin, ja sii eai veaje beassat dain dahje ádjit daid eret man ge láhkái. Go sii sakka ballájit ja jieráskit jápmán fulkkiid sieluin, de bissehít dán go rogget rupmašiid eatnamii ja ráhkadit hávdebáikkiid árrana vuollái. Dát lea áidna vuohki mo sáhttet iežaset gáhttet ja doalahit demonaid givssiid ja baldosiid eret. Dasgo jos sii ná dahket, de eai oidno duot gopmit šat. Jos eai daga ná, de sin vašánis fuolkkit ráfehuhttet ja muosehuhttet sin agálašvuhit. Dán áigái lea noaidevuohka jávkamin dán guovlluin, danin go Ruota gonagas lea garrasit gielán sin atnimis dan. Ja son fuolaha sidjiide rivttes bagadusa min oskui nu bures go vejolaš, vaikko dát lea váttis dahkat, dasgo sis eai leat bistevas ássanbáikkít, muhto johtalit mehciin. Sii orrot jeaggás guovlluin, ja doppe ii sáhte johtit eará go dálvit, go buot jieknju. Báhpát bohtet Suomas, Norrbottenis, Ångermanlandas, Medelpadas, Helsinglandas ja biras guovlluin sin lusa dálvit, oahpahit rohkadallat daid geaid fáhtejit ja gásttašit sin manñil soames oahpahusa. Mitaluvvo ahte jos sii gásttašit alla-ahkásaš olbmuid, de dát dábaláččat jápmet čihččet ja gávccát beaivvi gaskkas manñil go leat

gásttašuvvon, mii sin mielas lea erenoamáš imašlaš. Dán lean gullan hui jáhkehahti olbmuid muitaleamen. Mun lean váldán dan mielde dása vai mii dán jurddašettiin movttiidahttojuvvot ain ángireabbu ja gohcevaččat geahččalit hehttet beargalaga fillehusaid, ja rohkadallat ain ángireabbu ahte Ipmila Bárdni, guhte vuolggahuvvui billistit Beargalaga daguid, galgá láidet ja bálvalit min ii ge suovvat min earuhuvvot Sus ja šaddat Beargalaga fámu vuollái.

Gáldogažaldagat

Dábalaš hástalus girjjálašvuodahistorjjáin lea ahte ovdalaš áiggiid ii lean nu dábalaš sihteret ovddasmanniidis go dán áigái. Ii dárbbášan leat geardduheamen dahje suoládeamen nuppi olbmo barggu. Lei baicce nu ahte sihterendáhpí ii lean vel ásahuvvon, ja guhkin eret vuoignaduodjeoamasteami jurddašeapmi, mii livččii dálá aiggi vuohki mo dieid dahkat. Pierre Freyburger čájeha doavttergrádačálloisisttis Peucera *Commentarius* birra ahte stuorra oasis dán girjjis leat váldojuvvon njuolgga Phillip Melanchthona *Initia doctrinae physicae*, mii almmuhuvvui 1549:s (Freyburger 1988, I. girji). Vaikko dát lei su iežas vuohppa, de Peucer ii heahpanaddan viežžamis girjeosiid dán láhkái almmá namatkeahttá gáldu. Sápmelaččat gal eai namahuvvo Melanchthona girjjis *Initia* (Melanthon 1549).

Just Qvigstad oavvildii ahte Peucera oassi sápmelaččaid birra «veadjá [leat] boarráseamus» gáldu mas namahuvvo «sápmelaš ‘trance’s dahje lihkaheamis gii lea viežžan dieđuid eará báikkis» (Qvigstad Larsen 2014-girjjis, 133). Dát ii doala deavása. Olaus Magnus namaha dán 1555:s, nugo dás vuollelis čájehuvvo. Olaus Magnus čállá dán birra ollu oaneheabbut ii ge nu girjjáit go Peucer. Peucera teaksta goittot lea, ollu detaljjaidisguin, miellagiddevaš gáldu sápmelaš noaideárbevieruide ovdal go Sápmái boahhtigođii kristtalašvuolta olles deattuin. Qvigstad čállá maiddái, ii ge dasa leat gáldočujuhus, ahte «Peucer oaččui iežas dieđuid sápmelaččaid birra ruottelaš studenttain Wittenbergas» (Qvigstad Larsen 2014-girjjis, 133). Dát diehtu lea seammá hástaleaddji go frustrerejeaddji. Mo Qvigstad didii dán? Peucer čállá dušše ahte su gáldut leat «hui jáhkehahti olbmuid muitalusat» (*Hæc ex narrationibus hominum dignissimorum fide recitavi*). Lea gal duohta ahte reformašuvnnajahkečuodis ledje eatnat studeanttat Davviriikkain Wittenbergas. Christian Callmer (1976) ja Simo Heininen (1980) addiba buori gova studeantarávnnjis ruota riikkas ja duođašteaba dasa lassin ahte olusat dainna ožžo lagas oktavuoda sin oahpaheaddjiiguin, ee. mañit áiggi Uppsala erkebismmain Petri Gothus, gii lei Wittenbergas 1550-logu loahpageahčen (Callmer 1976, 29). Maiddá Davvi-Norggas ledje doppe studeanttat. Sophus Thormodsæter namaha čielggadusastis dáža studeanttaid birra Wittenbergas ahte Olavus Andreae Stegenis (Olav, dahje Oluf, Andersen Steaiggus eret) lei immatrikulerejuvvon ođđajagimánus 1560 (Thormodsæter 1912, 178–179). Soaitá Peucer leat ožžon dieđudis sámi noaidevuodaoskku birra njuolgga dakkár njálmmálaš gálduin.

Fránskka girjjis man almmuhii hugenohtta Simon Goulard Antwerpenis 1584:s, čuožžu siidoravddas dakko gokko sámeoassi álgá: «Voyez Olaus Magnus en son hist. des peuples Septentrionaux, & les Cosmographes de nostre temps» (Geahča Olaus Magnusa *Davviálbmogiid historjá*, ja min áiggi geografijjačálliid) (Goulard Peucera girjjis 1584, 200). Olaus Magnusa *Historia de gentibus Septentrionalibus* goalmmát girjji 17. kapihttala namma lea «De magicis instrumentis Bothniæ» (Bothnia magihkalaš readdut) (Olaus Magnus 1555, 121–122). Dás lea muitalus sámi ja suoma noaidevuoda birra mii muituha Peucera:

Lea muđui dovddus ahte sin mánemiin lei dakkár fápmu ahte sii sáhtte dahkat oainnusin ja buktit čalmmiid ovdii áššiid vaikko vel makkár ge čuolmmaiguin dat livčče čadnon. Sii duođaštit dáid daguid čuovvovaččat: Jus muhtun hálida dieđuid jogo ustibiid dahje vasálaččaid birra, vaikko vel dat livčče ge vihttačuote dahje duhát miilla duohken de son dorvvasta muhtun sápmelažžii dahje suopmelažžii ja

addá sutnje heivvolaš skeaŋka, mii lea jogo liidni dahje juoksa, ja bivdá dieđuid mo dan olbmo dilli lea. Noaidi dasto manná latnjasis, ja su mieđuštit dušše eamit ja eará oskkilduvvon olmmoš, ja son dearpagoahdá veahčiriinnis rumbbu mas cuoppu dahje veaikegearpmaš lihkada ja jorrá deike-duohku, seammás go son šaddá lihkahussii [manná ekstasii]. ja veallá oanehis áiggi dego jábmi. Olles dan áiggi son gáhttejuvvo olbmáinis nu ahte ii čuoika dahje čuru dahje makkárge eará ealli su beasa guoskkahit. Dán áiggi su siellu, nannejuvvon bahá vuoigŋa bokte, viežžá suorbmasa dahje niibbi duodaštussan dasa ahte su doaimma lea lihkostuvvan. Fahkkestaga son fas čuožžila ja čilge sutnje gii su lea bálkáhan dáid áššiid mearkkašumi ja mo dat gullet oktii.²⁶

Lea mearkkašanveara ahte Olaus Magnus ii gohčot dan sierra sámi vierrun. Lea Lappo dahje Finno, sápmelaš dahje suomelaš, gii noaiddástallá. Okta vejolašvuohta sáhtá leat ahte Olaus Magnus ii earuhan nu dárkilit etnonymaid gaskkas, muhto anii daid baicce synonyman. Čálloša oktavuodas orru juste dat unnán jáhkehahti. Ovddit kapihtal giehtadallá erenoamážit Suoma ja suomelaččaid. Visot oddaset jorgalemiin lea maiddá geavahuvvon «sápmelaš dahje suomelaš» juste dán čálabáikki hárrái (vrd. Olaus Magnus 1976, I. girji, 161 & 366; 1996, I. girji, 175 & 189; 2004, 129; 2006, 174). Soaitá juste dien lágan eahpesihkarvuohta speadjalastojuvvot Peucera Pilappij etnonyma duohken (sámeláddi?).

Dán govtti gáldus (Olaus Magnus ja Peucer) leat ollu seammá áššit. Lea sáhka das mo muhtin ferte čohkkát olbmo luhte dan botta go su siellu lea mátkkis, mo son oaidná mii dáhpáhuvvá olbmuide geat leat mánggaid miillaid duohken, mo lávlot ja derpet rumbbu, mo cuoppu (dahje gearpmaš) lea erenoamáš, ja loahpalaččat mo noaidi báhcá jábmin dan botta go lea ekstasas dahje lihkahusain. Olaus Magnusa dulkojupmi ahte lea bahás vuoigŋa (*malo daemone*) mii váldá dan olbmo sielu mátkái, muittuha dan mo Peucer čállá pilappaid ipmiliid birra (*suos Deos*). Seammás leat maiddá erohusat. Peucer dadjá ahte lihkahusaid *Pilappij* ášset guhkimusas davvin, gitta Jiekŋamearragáttis, muhto Olaus Magnusa muitalusas dat leat Lullemearrabađas, Bottenvikenis. Peucer čállá ahte dáid meanuid ulbmil lea gávnnahit mo johtti olbmo fulkkiiguin manná, muhto Olaus Magnus namaha «ustibiid dahje vašálaččaid». Peucera muitalusas ferte várjalit dan olbmo gii lea lihkahusain demonaid – bahás vuoigŋaid – vuostá; Olaus Magnusa olmmoš lihkahusain ferte várjaluvvot «čuoikka, čurroha dahje eará ealli» vuostá.

Earret dán oasi eai leat eará báikkit Olaus Magnusa girjjis mas sámi (dahje suomelaš) noaidevuodta giehtadallojuvvo. Siterejuvvon oassi lea mii dagaha sullasašvuođa. Maid Goulard oaivvilda dajaldagain «les Cosmographes de nostre temps» ii leat álki árvidit. John Granlund guoskkaha kommentáristis Olaus Magnusii muhtun sullasašvuođaid Albert Krantz (almuhuvvon 1546) ja Clemens Adamus (1553–1556) (Olaus Magnus 1976, I. girji, 366–367) čállošuin. 1500-logu geografijačállošiid vejolaš čielggadeamit sámi ja suoma oskku hárrái eai čaga dán artihkkalii, de daid ferte guođdit joatka-dutkamuššan.

²⁶ Originálas (Olaus Magnus 1555, 121): «Tantumque vim carminibus eorum affuisse constat, vt rem remotissimè positam, & quantalibet nodorum consertione perplexam, conspicuam & præsentissimam efficerent. Talibusque præstigijs idipsum hoc modo demonstrant. Scire cupientes statum amicorum, aut inimicorum, longinquo terrarum spatio quingentorum, vel mille milliarum inde distantium, Lapponem seu Finnonem huius rei peritum dato munere, lineę scilicet vestis aut arcus, rogant experientiam fieri, vbinam fuerint, & quid agant amici, vel inimici. Quocirca conclaue ingreditur vno comite, vxoreque contentus, ranam æneam, aut serpentem malleo super incudem præscriptis ictibus concutit, carminumque murmure hinc inde reuoluit, continuoque cadens in extasim rapitur: iacetque breui spatio velut mortuus. Interea diligentissimè à prædicto comite, ne quoduis viuens, culex, aut musca, vel aliud animal eum contingat, custoditur. Carminum nanque potentia spiritus eius malo daemone ductore à longinquis signa (annulum, vel cultellum) in testimonium expeditæ legationis, seu commissionis reportat. Illicoque resurgens, eadem signa cum cæteris circumstantijs conductori suo declarat.»

Mañit noaidevuodavierut

Eai gávdno nu mánga boares sámi gáldu mat muitalit noiddiid mátkkiid birra, ii ge gullan sámi virrui hállat almmolaččat noiddiid fitnuid birra – erenoamážit ii mañnil go girku, báhpát ja miššunearat viggagohte jorgalahttit sápmelaččaid eret noaideoskkus kristtalašvuhtii. Dalle dieđus sápmelaččat balle dubmehallamis noaidevuoda geažil, muhto nuppe dáfus orru gullan sámi oskui ja máilbmeoidnui jo don doložis dakkár jáhkku ahte jus oskui-gulli áššis hállojuvvui almmolaččat, ja ášši suollemasvuolta dan dihtii šattai dovddusin buohkaide, de dat massii iežas fámu ja šattai vuoimmeheapmin. Dan dihtii noaidi vuoibmi lei čiegusvuoda duohken, de vaikko noaidi ieš lei guhká leamaš oahpus boarráset noaidi luhtte, de dat maid son oahpai galggai dattege bissut suollemas diehtun.

Go sápmelaččat ieža eai leat čilgen dološ oskkuset, de mis váilot measta oppalohkái primáragáldut dan hárrái. Dađe dehálut leat ge dat moadde gáldu mat dássáži leat uhcán geavahuvvon sámi-guoski dutkamis, main sámi jietna ilbmá válde-muitaleaddjin. Dát guoská ee. Jacob Fellman čállin dološ sámi luđiid, maid gávdná ee. su girjjiis *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken*, nubbi girji. Dan oasis man namma lea «Lappska Sanger och sagor» leat dat dološ juigosat. Oassi dain lea muhtunráje maiddá deaddiluvvon Otto Donner girjjiis *Lappalaisia lauluja*, 1876. Fellman lei logemat jagi báhppan Ohcejogas 1820-jagiin, ja loahpageahčen su doaimmanáiggi davvin son oahpásmuvai sápmelaččaiguin geat máhtte dološ muitaleaddji juigosiid, ja geat ledje mielas sutnje daid juoigat vai Fellman beasai daid čállit amaset jávkát ja vajálduvvat. Fellman lea daid čállán sápmelaččaid iežaset muitaleami mielde, ii ge dulkon dahje lasihan, de dan dihtii dat teavsttat leat oalle luohtehatti gáldut. Fellman čilge noiddiid gullat iešguđet ge luohkáide:

Noaidit gulle iešguđet ge dássái noiddošanmáhtu hárrái. [...] Alimus luohká gulle nugohčoduvvon Girdi-noaidit. Sii eai dušše máhttán girdit loddehámis muhto sáhtte ihtit juohkelágan ealliid-hámis dahje garra bieggan. [...] Nuppi luohká noiddiid gaskii gulle sii guđet máhtte jámálgit; dat mearkkaša ahte sáhtte diktit sielu guođit rupmaša, mii bázi dasa veallát, ja jogo ilbmat man nu ealli-hámis, dego gumpe, guovža, boazu dahje guolli, ja dan hámis vuolgit máilbmái dahje jo dušše lihkadit das vuoignan. (Fellman 1906, II. girji, 28)

Dakkár muitalusa gávdná Fellmannas erenoamážit «Gargias rávkki juoigan»-teavsttas, mas muitaluvvo mo Gargias noaidevuoda vehkiin dáhtui buktit goddečorra ruovttoluotta iežas eatnamii. Dan lei oainnat nubbi stuorra noaidi, Doragas, doalvvuhan Gihttil-guvlui. Juoiggus lea hui dramáhtalaš muitalus dán guovtti noaidi vuimmiid iskama birra, mas lea čielggas ahte das lea sáhka alimus dási noiddiin – daid gievrasesmosiin – nammalassii girdi-noiddiin. Doragas moddii navdá leat veadján sorbmet Gargiasa, muhto son dattege fas ealáska. Loahpas bohtá Gargiasa bárdni girddi čuvčča hámis, muhto dan sadjái go áhčis veahkehit, son beanta gártá su njeaidit, ja juoiggus nohká dasa ahte muitaleaddji duodašta ahte «neavrres almmái [nubbi noaidi] sáhtii valjjiid dohko buot / eatge mii oáččo guoli čáziin eatge gottiid vumiin / eatge mange vallji.»

Almmá Fellmanna ájgiruššama haga, sámi girjjálašvuolta ja kulturhistorjá livččii lean olu geafit go maid lea, go Fellman oáčču sápmelaččaid juoigat sutnje dakkáriid maid lea beanta imaš ahte duste almmuhit báhppii, go olu daid juigosiin maid Fellman fidnii čálhuvvot eahpitkeahhtá sihke guoskkahit ja muhtun muddui vel dáidet gullat ge dološ sámi oskui, mii han lei garrasit gildojuvvon ja man doaimma ovddas sáhtii rájggáštuvvot (Fellman 1906, 196–197). Go sápmelaččat dattege arve Fellmannii daid juigosiid ja muitalusaid almmuhit, ferte mearkkašit ahte sis lei hui nana luohttámuš sutnje. Daid teavsttaid gaskkas leat maiddá guhkes muitaleaddji juigosat – beanta myhtalaš teavsttat – dan birra mo sápmelaččat ieža juoigama bokte čilgejedje sámi historjá. Fellman maiddá fidnii báhpárii dievva ealliid-luđiid

ja vel moadde ráhkesvuoda-luodi ge, muhto dat eai gula dán artihkkalii guorahallat. Earret Fellman de lea dušše máttasámi báhppa Anders Fjellner gii erenoamážit berostii árra sámi njálmálaš diktemušas. Fjellner adno ge sápmelaččaid Homeran dan dihtii go su nammii lea agibeivái čadnon myhtalaš epos-muitalus Beavvi bártne ja su soaknomátkki birra Jiehtanasaid eatnamii – muitalus mii dahká ahte sápmelaččat sáhttet gohčodit iežaset Beavvi mánnán. Dattege ii leat Fjellnera teavsttain nu njuolgga sáhka noaidevuodas, de dán artihkkala fáttá dáfus, báhcet Fjellnera teavsttat veaháš doaresbeallái.

Mii guoská Lars Levi Læstadius girjái *Fragmenter i Lappska Mythologien*, de lea dat hui guovddáš dutkkus sámi oskku birra olbmoss gii dovddai sámegeala ja kultuvrra bures sihke bajásšaddama ja gullevašvuoda bokte. Čállostitis son geavaha ge iežas giella- ja kulturmáhttu árvoštallat eará čáliid dieđuid maidda čujuha. *Fragmenter*-čállošii gullet oktiibuot njeallje oasi, mat leat ipmiliid birra, oaffaroahppu, noaidi máhtuid ja doaimmaid birra, ja dasa lassin sámi muitalanárbevieru ja máinnasteami birra. Roald Kristiansen muitala ahte Læstadiusa čálus gárvánii skábmamánu 1844, muhto ahte son dagai moadde lasáhusa dasa miessemánu 1845 maŋŋil go lei lohkan Jacob Fellman giehtačálloša (Kristiansen 2003, 175), de dat ge duodašta man guovddáš gáldu Fellman lea leamaš. Goalmmát oasis čielggadusastis čállá Læstadius ee. daid noiddiid birra geat máhtte jámálgit dahje su sániiguin daddjon: «gahččat magnehtalaš nahkáriidda» (Læstadius 1997, 146). Læstadius maiddá kommentere Olaus Magnusa sitáhta (geahča ovdelis dán teavsttas) ja dadjá ee. ahte Olaus Magnus ferte leat boastut ádden *árppa* doaimma; veaikeriekkis man noaidi bidjá rumbbu ala ovdal go dan dearpagoahká. Dat ii leat mihkkige cubbuid dahje veaikegearbmašiid, muhto veaikeriekkis mii johtala rumbbu alde dearpastagaid mielde (ibid. 100). Ii Læstadius jáhke ge dasa ahte noaidi buvttasii maidige duodaštusaid iežas mátkkis, muhto čállá muđui hui miedálaččat ja čilgejeaddji vuogi mielde mo vuoiŋŋa vádjoleamit leat olbmojierbmái váddásat áddet (ibid. 148–149). Læstadius ii oro diehtimin Peucera čálloša birra, ii goittot ge čujut dasa.

Earret Fellman, Fjellner ja Læstadius ferte dán oktavuodas maiddá namahit dehálaš sámi oddaset áiggi gáldun sihke Johan Turi girji *Muitalus sámiid birra* (1910) ja Juhani Nuorgam girji *Dološ dábit ja vierut Idjajávrrri guovlluin, Anáris*, (almmustuvai girjin sámegeallii 1982:s. Suoma dutki Paavo Ravila lei dan almmuhan 1934). Nuorgam čállá iešguđet ge dábiid birra oaffaruššama ja seiddiid oktavuodas, ja son namahaddá ja čilge háldejaččaid doaimmaid. Noiddiid hárrái son muitala erenoamážit Stuorr-Ántte Ánná birra, ja su sođiin buollaša, borgga, beanajámu ja suollagiid vuostá. Su muitalusat eai njulgestaga sulastahte dan maid Peucer čállá, muhto Nuorgam girjii lea goit dehálaš máinnašit sámi dološ osku gáldun. Anders Larsen girji *Mearrasámiid birra* (1950 dárogillii ja 2014 sámegeallii Larsena iežas giehtačálloša mielde) ii giehtadala sámi oskku nu olu, baicce sámi árbevieruid, muhto das lea hui miellagiddevaš muitalus Niillas Piera birra, gii lei riegeadan 1796, ja gii lei noaidi.

Johan Turi ja Anders Larsen muitalusat

Moai letne geahččalan doalahit iežame čállima nu neutrálan go vejolaš, muhto lea miellagiddevaš oaidnit ahte Johan Turi čállá noiddiid birra measta seamma dubmejeaddji stiillain go Peucer, go gis Anders Larsen dušše muitala maid lea gullan almmá válddekeahhtá beali goappá ge guvlui. Jacob Fellman čállošiiin vuhtto ahte kristtalašvuoda oaidnu lea báidnigoahhtán vel sámi juigosiid čilgema noiddiid doaimmain, dego omd. «Suola ja Noaidi»-teavsttas mas daddjo «Noaidit givssideaddjit leat / Gásttahis riikkaid gáhtaštallet / Fastes meanuiguin váibbadallet.» (Fellman 1906, 254)

Johan Turis lea *Muitalus sámiid birra*-girjii dadjat olles kapihtal noiddiid birra. Moai válde dás mielde moadde oasáza čájehan dihtii mo noaidástallanvierut maid Peucer čilge ain ledje oahppásat ja navdimis doaimmas Johan Turi áiggi. Turi ja Peucera čilgehusat goavdása (meavrrégári) birra sulastahttet guđet guimmiideaset. Johan Turi čállá ná:

Dat leai okta noaidebierrgas – dat meavrresgárru – ja dat dahkkui ná: dan sisa bidje rikkiid ja áhčeseani lávžegihpuid – ovcci binná, ja de álge cábmit veaike- dahje čoarveveahčiriin, ja njurgo, ja muhtumin bániid gáske. Ja dainna lágiin sii daid noaidegoansttaid dahket. (Turi 2010, 139)

Kaspar Peucer gis čilgii meavrresgári birra dán láhkái:

Sis lea veaikerumbu masa leat sárgojuvvon dakkár eallit, lottit ja guollešlájat maid lea álki fidnet. Dasto lea veaikecuoppu mii lea giddejuvvon ruovdestággui. Dán cegejit gaskku rumbbu. De, go leat cealkán mánemiid, derpet rumbbu. Rumbbu jienas cuoppu njuike muhtin govviduvvon ealiba ala. Dan ealiba man cuoppu ohcá govvádusain, sii oaffaruššet ipmiliidda.

Johan Turi čállá noiddiid noaidástallama birra ná:

Go noaidit leat noaidástallame, de sii boldet rikkiid jur ruokadin, ja de sii spiddot birra iežaset nu olu go nagadit, ja bániid gásket maid nu olu go nagadit. Muhto eai garrudan eai ge suoládan dat noaidit. Dakkár noaidi, mii lea oahppan noaidi ja [mas] leat ain bánít, de das lea ain dievas vuobmi. Ja dološ noaidit leat leamaš dakkárat, ahte dat leat girdán, ja muhtumat vuodján návddiin girkoreaissus. Ja go lea ollen girkobáikái, de lea luoitán ja dat lea láhpon. Ja go lea fas vuolgán ruoktot, de lea fas bohtán seammá návdi, ja son lea vuodján meaddel visot iežá vuddjiid. (Turi 2010, 140)

Ja son lasiha čilget dakkár noiddiid gávdnot geat máhttet guođdit iežaset rupmaša noaidástaladettiin:

Ja dakkár noaidit leat leamaš dakkárat, go sii leat noaidástallame, de sii leat guođdán rupmaša jábmin, ja heagga lea mannan biro engeliiguin bargui, dahkat bahás soames olbmui. Ja jos dalle lihkahttet su rupmaša, de dat vuolga, ja de eaba šat boađe goasge. Ja dakkárat gohčoduvvojit muorramieskadeaddji noaidin. (Turi 2010, 140)

Buohtastahttin dihtii válde mielde oasáža Anders Larsen girjjis, man lea gohčodan «Noiddiid birra». Das mitala son Niillas Piera birra ná:

Ovddit čuođijagis orui muhtun sápmelaš Sturradievás Sørvigmarkkus. Olbmot gádde ahte son lavií jámežiiguin ráđdállat. Su namma lea Niillas Piera, ja son lea rieádan 1796. In mon gal daja ahte son lea noaidi, muhto son lea «diehti». Ii son gal láven noaidástallat nuvt go noaidit. Son lea guvhlár. Dađe mielde go mitaluvvo su birra, de ledje sus oaidninnávccat, dakkár ahte dan ii sáhte olmmoš čilget. Okta boares olmmái, gii jámii 20 jagi dás ovdal, mitalii: «Dalle go mon ledjen uhca bártnehus, ledje mus muhtumin čalmmit nu seavdnjadat ahte mon in baljo oaidnán maidege. Muhtun beavvi bođii Niillas Piera min siidii. Eat mii lean cealkán sutnje sáni. Son válldii mu askásis ja dadjá: «Vuoi, duotna, čalmmiin go don anát?» Ja dakkaviđe oidnen mon dego ovdal. Mon rat gievvugohnten. Mon ledjen dalle 5-6 jagi boaris. (Larsen 2014, 193)

Larsen joatká mitalit Niillas Piera birra:

Muhtun dálvvi lei Niillas Piera earáid mielde Vågáid-bivddus. Neavrres dálki lei bistán guhká. Eai sii beassan fávlli suhkat. Sii láittastuvve sakka, ja eai ge sii ožžon gullat movt siidaolbmot bohte áigái. Muhtun eahket dadjá heavsmánni Mikal Urisin Niillas Pierai: «Don guhte leat diehtti, ja diedát ja sáhtát eambo go mii, gal hal don sáhtát mitalit movt siidaolbmot ellet. De oaččut don mus ovttá pealla viinni.» (Piera liikui jugástaga oažžut.) «Gal mon soaittán ihttin sáhttit juodá mitalit didjiide,» dadjá Piera. De bidje sii nohkkat. Piera lei mohki oadđinsajis, ja de manai son olggos. Go son lei nu guhká olgun, lihkke earrásat ja manne olggos oheat su; muhto Piera sii eai gávdnan. Sii oidne su luottaid olggobealde uvssa, muhto Niillas Piera lei jávkan. Sii fertejedje heaitit su ohcamis. Go sii iddedis morránedje, veallái Piera roavvga vuolde oadđinsajistis. «Na, gal don dál sáhtát midjiide ságaid mitalit,» dadje sii Pierai. Ja de álggii Niillas Piera mitalit. Son mitalii maiddái dan ahte lei muohtán hirmadit Sørvigmarkkus. Muhtun boares áhku Kláhttariin lei jápmán, ja go galge liikagistu vuodjit vuolás, darvánedje sii muohtakálvá, ja de eai beassan heasttain ovdan. Fertejedje molsut heastta, oažžut Nils Johanis heastta. Dat heasta lei gievra ja guhkesjuolggat, ja de besse ovdan. Manjil ožžo diehtit ahte dat lei aitto nuvt go Niillas Piera lei mitalan. Muhto son ii liikon go sii ledje leamaš olgun ja ohcan su. «Stoalljut gosii mu heakka ala gevve», dajai son. Eai sii livčče galgan oheat su dalle. (Larsen 2014, 193)

Moai válde dan mađe olu Larsena mitalusas mielde vai šaddá dievaslaš konteksta dasa. Lea dehálaš mearkkašit ahte Larsen ii gohčot Niillas Piera noaidin, muhto diehttin – «son lei guvhlár» (dakkár gii dálkkoda olbmuid, gii buori dahká). Larsen mitala dan maid earáin lea gullan, muhto vuos álggus máinnaša maid muhtun «boares olmmái» lea mitalan Niillas Piera birra. Ii leat čielggas ahte lea go dat seammá «boares olmmái» geas lea gullan mitalusa mo Niillas Piera oačču dieđuid siidaolbmuid ja Sørvigmarkka ássiid birra. Larsen lea čeahppi dahkat mitalusa almmolaš oktasaš opmodahkan almmá almmutkeahttá gálduidis čielgasit. Niillas Piera ferte muhtunmuddui leat láhtten seammá vuogi mielde go mo Peucer čilge noaidi dagu; ahte Niillas Piera friijasiellu lea mátkkoštan dan botta go su rumaš leamaš vatnasis (vaikko vel lei ge čiehkádan nu ahte dat earát eai gávdnan su, eai ge dárbbasan gohcit su rupmaša badjel). Niillas Piera dahku lei buorredáhtolaš, muhto su diehtochohkkenvuohki goit muittuha noiddiid máhtu mo mátkkoštit dadjat ilmmiid gaska. Dan dihtii sáhtta čuočuhit ahte diehtu ja mitalusat noiddiid fihtholašvuoda birra lea eallán sápmelaččaid gaskkas gitta otnázii, ja go boares gáldomateriála oppa áigge odđasis almmuhuvvo, de dáidet mitalusat ain eallit ja juogaduvvot nugo álo lea dahkon kultuvrrain main njálmmálaš árbevierru adno árvvus.

Loahpaheapmi

Lars Ivar Hansen ja Bjørnar Olsen čálliba *Samenes historie, bind I: fram til 1750* -girjii ahte «Dehálemus čállošat mat mis dál leat go galgat geahčadit ovddeš áiggiid sámi oskkoldatoainnuid, leat dat mitalusat maid báhpát ja miššuvdnaolbmot čálle su. 1670 ja su. 1750, ja mat nappo ledje sin čállošat geat vigge jávkadit dološ oskku.» (Hansen & Olsen 2004, 318). Gávdnojit eatnat miššunearaid čilgehusat dološ sámi oskku birra, muhto dán artihkkala fáddán ii leamaš sin čállošiid ja dokumeanttaid dutkat, baicce mitalit dan ovttá olggobeale čielggadeami birra maid Peucer lea addán iežas gálduid vuodul. Lea muđui deattuhanveara ahte miššunearaid čilgehusaid sápmelaš noaideoskku hárrái ferte atnit nuppigiedagáldun, go sin váldoberoštupmi ii lean čilget oskku, muhto duodaštit dan eahpeoskun kristtalašvuoda ektui. Dat eaktu dieđusge lei mielde báidnimin sin čilgenvuogi, nugo Hansen & Olsen ge čálliba. Dat gáldu man birra moai letne čállán, Peucera *Commentarius* 1560, lea badjel čuođi jagi boarráset. Ean moai čuoččut ahte Peuceris lea ollu

ođđa dieđut. Ii leat nu ge ahte Peucer anii dološ oskku seailuhanveara. Muhto buot smávva didožiiguin lea dát čáluš goittot árra gáldu áiggi dáfus. Olaus Magnus lea moadde jagi árat, muhto sus eai leat nu ollu dieđut sámi noaidevuoda birra. Sámi muitalanárbevierut čájehit gova sámi noaidevuodas mii buorre muddui čuovvu dan maid allaoahppan teologat dahke gaskkamutto 1500-logu. Kaspar Peucera mitalus «pilappaid» noaidevuoda birra anno 1560 ánsásá čállojuvot dan gálđočkakáldahkii maid oskkoldathistorihkkárat ja earát geat berostit ovdalkristtalaš sámi árbevieruin atnet.

Gáldut

- Callmer, Christian. «Svenska studenter i Wittenberg». *Personhistorisk tidskrift* 72,1–2 (1976): 1–147 = Skrifter utgivna av Personhistoriska samfundet 17. Stockholm: Pers.hist.samf. genom Åke Lilliestam, 1977.
- Donner, Otto. *Lappalaisia lauluja*. Helsinki, 1876.
- Fellman, Jacob. *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I–IV* girjjit, Helsingfors, 1906.
- Freyburger, Pierre. *Recherches sur le Traité des divinations de Caspar Peucer I–III* girjjit. PhD dutkkus. Paris: Université Paris X-Nanterre, 1988.
- Hansen, Lars Ivar & Bjørnar Olsen. *Samenes historie bind I: Fram til 1750*. Oslo: Cappelen akademisk, 2004.
- Heininen, Simo. *Die finnischen Studenten in Wittenberg 1531–1552*. Schriften der Luther-Agricola-Gesellschaft A,19. Helsingfors: Metamer Oy, 1980.
- Larsen, Anders. «*Mearrasámiid birra*» ja eará čállošat: *Dárogiel jorgalusain Just Qvigstad bokte*. Doaim. Ivar Bjørklund ja Harald Gaski. Tromsø Museums skrifter 35. Kárášjohka: ČáliidLágáduš, Sámi academia, 2014.
- Læstadius, Lars Levi. *Fragmenter i Lappska Mythologien*. Doaim. Reimund Kvideland. Åbo: NIF, 1997.
- Kristiansen, Roald E. «Gudelæren i L. L. Læstadius' Fragmenter i lappska mytologien». *Lars Levi Læstadius, Fragmenter i Lappska Mythologien: Gudalära*. Doaim. Per Posti. Tromsø: Angelica forlag, 2003.
- Melanthon, Philippus. *Initia doctrinæ physicæ, dictata in Academia Vuitebergensi*. Vuitebergæ: Excusa ... per Iohannem Lufft, 1549.
- Nuorgam, Juhani. *Dološ dábit ja vierut Idjajávrrri guovlluin, Anáris*. Vanasgieddi: Jár'galæd'dji, 1982. (maiddá almmuhuvvon Ravila, Paavo. Reste lappischen Volksglaubens, gesammelt und herausgegeben von Paavo Ravila. Helsinki, 1934: Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia nr. 68.)
- Olaus Magnus. *Historia de gentibus Septentrionalibus, earumque diuersis statibus, conditionibus, moribus, ritibus, superstitionibus, disciplinis, exercitiis, regimine, victu, bellis, structuris, instrumentis, ac mineris metallicis, & rebus mirabilibus, necnon vniuersis penè animalibus in Septentrione degentibus, eorumque natura [...]. Cum indice locupletissimo*. Romae, 1555.
- . *Historia om de nordiska folken* girjjit I–IV. Robert Geete ja earát jorgalan, oktan Jan Granlund kommentáraiguin. Stockholm: Gidlunds, 1976.
- . *A Description of the Northern Peoples 1555* I–III girjjit. Jorgalan Peter Fisher ja Humphrey Higgins, doaimmahan P. G. Foote. Works Issued by The Hakluyt Society, Second Series 182–184. London: Hakluyt Society, 1996.
- . *Histoire et description des peuples du Nord*. Jorgalan Jean-Marie Maillefer. Les Classiques du Nord: Lumières. Paris: Les Belles Lettres, 2004.
- . *Die Wunder des Nordens*. Jorgalan oktan kommentáraiguin Elena Balzamo ja Reinhard Kaiser. Frankfurt am Main: Eichborn, 2006.

- Peucerus, Casparus. *Commentarius de præcipuis diuinationum generibus, in quo à prophetijs diuina autoritate traditis, et Physicis prædictionibus, separantur Diabolicæ fraudes & superstiosæ obseruationes, & explicantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum, Diabolicæ et superstiosæ confutatae damnantur, ea serie, quam tabula indicis uice præfixa ostendit.* Vvittebergæ, 1553. (Skannejuvvon e-girji Münchener Digitaliserungs-Zentrumis)
- *Commentarius de præcipuis generibus diuinationum, in quo à Prophetijs autoritate diuina traditis & à Physicis coniecturis, discernuntur artes et imposturæ diabolicæ, atque obseruationes natae ex superstitione et cum hac coniunctæ. Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum. Diabolicæ uero ac superstiosæ confutatae damnantur ea serie, quam tabella indicis loco præfixa ostendit. Recens editus & auctus accessione multiplici.* Vvitebergæ: Excudebat Iohannes Crato, 1560. (Skannejuvvon e-girji e-rara.ch:s)
- *Commentarius de præcipuis generibus diuinationum, in quo à Prophetijs autoritate diuina traditis, & à Physicis coniecturis, discernuntur artes & imposturæ Diabolicæ, atque obseruationes natae ex superstitione & cum hac coniunctæ: Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum: Diabolicæ verò ac superstiosæ confutatae damnantur ea serie, quam tabella præfixa ostendit. Recens editus, & auctus acceptione multiplici, copiosoque rerum & uerborum Indice.* Vvitebergæ: Excudebat Iohannes Lufft, 1572. (Skannejuvvon e-girji Münchener DigitaliserungsZentrumis)
- *Commentarius de præcipuis generibus diuinationum, in quo à Prophetijs autoritate diuina traditis, & à Physicis coniecturis, discernuntur artes & imposturæ Diabolicæ, atque obseruationes natae ex superstitione & cum hac coniunctæ: Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum: Diabolicæ verò ac superstiosæ confutatae damnantur ea serie, quam tabella præfixa ostendit. Recens editus, & auctus acceptione multiplici, copiosoque rerum & uerborum Indice.* Vvitebergæ: Excudebat Iohannes Lufft, 1580. (Skannejuvvon e-girji Münchener DigitaliserungsZentrumis)
- *Commentarius de præcipuis diuinationum generibus, in quo, à Prophetijs, autoritate diuina traditis, & à Physicis coniecturis, discernuntur artes & imposturæ Diabolicæ, atque obseruationes natae ex superstitione, & cum hac coniunctæ: Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum: Diabolicæ verò ac superstiosæ confutatae damnantur, ea serie, quam tabella præfixa ostendit. Recognitus vltimò, & auctus ab autore ipso [...] cum interpretatione Græcorum.* Seruestæ: Excudebat Bonauentura Faber, 1591. (Skannejuvvon e-girji Münchener DigitaliserungsZentrumis)
- *Commentarius de præcipuis diuinationum generibus, in quo à Prophetijs, autoritate diuina traditis, & à Physicis coniecturis, discernuntur artes & imposturæ Diabolicæ, atque obseruationes natae ex superstitione, & cum hac coniunctæ: Et monstrantur fontes ac causæ Physicarum prædictionum: Diabolicæ verò ac superstiosæ confutatae damnantur, ea serie, quam tabella præfixa ostendit. Recognitus vltimò, & auctus, ab authore ipso [...] Addita, singulis uoculis & sentiis Græcis, sua interpretatione.* Francofurti: Apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium, & Ioan. Aubrium, 1593. (Skannejuvvon e-girji Münchener DigitaliserungsZentrumis)
- Peucer, Gaspar. *Les Devins, ou Commentaires des principales sortes de deuinations: Distingué en quinze liures, esquels les ruses & impostures de Satan sont descouuertes, solidement refutees, & separees d'avec les saintes Propheties & d'avec les predictions Naturelles. Escrit en Latin par M. [...]: Nouuellement tourné en François par S. G. S. Avec les Tables & Indices necessaires pour le soulagement des Lecteurs.* En Anvers: Par Hevdrik Connix, 1584. (Skannejuvvon e-girji e-rara.ch:s)
- Roebel, Martin. *Humanistische Medizin und Kryptokalvinismus: Leben und medizinisches Werk des Wittenberger Medizinprofessors Caspar Peucer (1525–1602).* Freiburg: Centaurus, 2012.

Thormodsæter, Sophus. «Nordmænd ved Wittenbergs universitet i reformatiionsaarhundredet». *Teologisk tidsskrift* 13,2 (Juni 1912): 171–193.

Turi, Johan. *Muitalus sámiiid birra*. Kárášjohka: ČálliidLágádus, Sámi academica, 2010.

Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts online (prentejuvvon hámis 1969–2000, odastuvvo čadat online). www.gateway-bayern.de/index_vd16.html

Appendix: Avsnittet om samisk sjamanisme i Kaspar Peucers *Commentarius de praecipuis divinationum generibus* (Wittenberg 1560), oversatt til norsk²⁷

Vi bør ikke la oss forundre over disse Djevelens blendverk og illgjerninger, når han utpønser og utfører verk som synes langt dystre og mindre i overensstemmelse med sannheten oppe i det fjerneste Nord, hvor menneskene hittil har hengitt seg til dyrkning av demoner. Blant folkeslagene i denne fjerneste egn bebør pilappene den aller fjerneste delen av den skandinaviske halvøy, helt oppe ved Ishavet. De hverken dyrker jorden eller holder noe husdyr utenom reinen, som de bruker som trekkdyr vinterstid, når de isdekkede vannene ligger stille og alt er frosset til av kulden. De lever av jakt og fiske, og har inntil nå dyrket trestykker og steiner som guder. Når de skal ut for å jakte eller fiske eller har noe annet fore, utsier de noen besvergelses og forsøker så å flytte på de gudene som de rådspør. Hvis disse følger med uten problemer, bifaller de forehavendet og lover et lykkelig utfall; hvis de stritter imot, sier de at det ikke vil gå bra; hvis de fullstendig nekter å la seg rikke fra sin plass, uttrykker de at de er fornærmet. De anser at slike fornærmede guder bør blidgjøres gjennom et offer, noe de iverksetter på følgende måte. De har en tromme av bronse med tegninger av slike dyr, fugler og fiskeslag som det er lett for dem å få tak i. Videre har de en frosk av bronse, festet til en jernstav. Denne setter de loddrett ned i midten av trommen. Deretter, etter å ha fremsagt besvergelses, slår de på trommen. Med trommens lyder spretter frosken til et av de avbildede dyrene.²⁸ Det dyret som frosken har oppsøkt på avbildningen, ofrer de til gudene. Hodet henger de fra et tre som de regner for å være hellig, resten koker de og fortærer sammen med inviterte venner, mens de alle heller over seg den samme sausen som offerdyret ble kokt i. At de får hellet med seg i det de har planlagt å gjøre når slike ritualer er utført, hevder de å ha lært gjennom egen erfaring.

Hvis en som er på reise ønsker å få vite noe sikkert om sine slektningers ve og vel, sørger de for at han innen tjuefire timer får vite hva som foregår hjemme hos dem, om de så er tre hundre mil unna. Det foregår slik: En trollmann påkaller først sine guder gjennom tradisjonelle seremonier, før han plutselig segner om og besvimer, som om han er død og sjelen rent faktisk forlater legemet. Det virker nemlig ikke som det er noe liv igjen i ham, som om ingen sanser eller bevegelsesevne er i behold sammen med livet. Men det må alltid være noen til stede for å passe på det henslengte og livløse legemet. Hvis ikke, kommer demoner til å røve det. Etter at tjuefire timer er passert, kommer bevisstheten tilbake som fra en dyp søvn. Med stønning livner den livløse kroppen til, som om en som var falt i kamp ble kalt tilbake til livet fra døden. Etterpå svarer den tilbakekomne på spørsmålene. Og for å inngi tillit hos utspøreren, forteller han noe som denne skal kjenne igjen og som han vet med sikkerhet må ha funnet sted hos utspøreren familie eller slektninger.

Det er hos dem spøkelser i stort antall og med stor makt. Disse omgås, fester og snakker med dem, og de makter ikke å slippe unna dem eller drive dem vekk på noe vis. Når de blir særlig skremt og oppskjørtet av sjelene til slektninger etter døden, avverger de dette ved å

²⁷ Denne norske oversettelsen er ved Per Pippin Aspaas og ligger til grunn for den samiske oversettelsen ovenfor.

²⁸ *Animal* på latin = dyr, fugl, fisk.

grave ned likene og anlegge gravsteder under ildstedet. Dette er det eneste virkemiddel de har til å beskytte seg og holde demonenes plager og skremser på avstand. For hvis de gjør dette, vil deres gjenferd ikke lenger vise seg. Hvis de unnlater å gjøre det, vil de forstyrres og hjemsesøkes av sine fiendlige slektingers gjenferd for alltid. Nå for tiden er trolldommen mindre utbredt her enn det den var tidligere, for Kongen av Sverige har på det strengeste forbudt dem å benytte seg av den. Og så langt det lar seg gjøre, sørger han for at de blir oppdratt på rette måte i vår religion, skjønt dette er en krevende oppgave, da de ikke har faste boplasser, men vandrer rundt i skogene. De områdene hvor de bor er myrlandte, og man kan ikke reise der annet enn om vinteren, når alt fryser til. Prester fra Finland, Norrbotten, Angermanland, Medelpad, Helsingland og omkringliggende regioner oppsøker dem om vinteren, lærer dem de får tak i å be og døver dem etter å ha gitt dem en viss undervisning. Det fortelles at hvis de forsøker å døpe noen i høy alder, vil disse vanligvis dø mellom den syvende og den åttende dagen etter at de er blitt døpt, et forhold som vekker særlig forundring. Dette har jeg fra meget troverdige menns beretninger. Jeg har tatt det med her for at vi i overveielser av dette skal inspireres til å bestrebe oss enda inderligere og mer årvåkent på å avverge djevelens renkespill, og til å be enda inderligere om at Guds Sønn, som ble sendt for å ødelegge Djevelens verk, skal lede og tjene oss og ikke la oss bli atskilt fra Ham og havne under Djevelens makt.

Čálliid birra

Per Pippin Aspaas, PhD, bargá vuosttasbibliotekáran Universitehtagirjerádjosis UiT Norgga arktálaš universitehtas. Sus lea latiinnagielas váldofága (Oslo 2001) ja PhD historjjás (Romssas 2012). Su váldo dutkanberoštumit leat diedahistorjá guđanuppelotčuohtejagiin gitta guovtteduhátjahkečuohtái, maŋŋe-klassihkalaš latiinna sosiolingvistihkka, ja historjágrafii ja fuolkešajnerat greikka-romalaš dološáiggis. Varrasemos almmuhemiid gaskii gullet *Meeting Venus: A Collection of Papers Presented at the Venus Transit Conference, Tromsø 2012* (doaimmahan ovttas Christiaan Sterkeniin, Brussel/Romsa 2013) ja *Travels in the North: A Multidisciplinary Approach to the Long History of Northern Travel Writing* (doaimmahan ovttas Silje Gaupseth guoktáin Marie-Theres Federhoferiin, Hannover 2013). per.pippin.aspaas@uit.no

Harald Gaski, lea girjjálašvuodadutki, girječállu, girje- ja áigečáladoaimmaheadji ja áŋgiris servodatberosteaddji. Gaski leamaš guovddázis ásaheamen sámi girjjálašvuodadutkama akademalaš fágan ja leamaš guossedutkin moanat olgoriikka universitehtain. Son lea almmuhan dievva girjjiid sáme-, dáro- ja eanjalasgillii sámi ja álgoálbmotfáttáin. Su barggut leat bálkkašuvvan sihke Davviriikkalaš *Gollegiella*-bálkkašumiin 2006 ja son oáččui ovttas Lars Nordströmain Sámiráđi girjjálašvuoda bálkkašumi 2002 *Čiežain čáziin*-nuoraidgirji ovdas. Gaski váldodutkanfáttát leat sámi multidáiddár Nils-Aslak Valkeapää, sámi juoigan ja muitaleapmi, gulahallanvuogit ja álgoálbmotdutkan. Gaski doaimmahusbargguid gaskii gullet ee. *Sámis-áigečála*, *AlterNative* dutkan-áigečála ja *Sámi academica*-ráidu. harald.gaski@uit.no

Latiinnagillii čeahkkáigeassu

Textus de shamanismo Samico in libro Caspari Peuceri, c.t. Commentarius de praecipuis divinationum generibus (Vitembergae 1560): Editio critica, cum versione et lucubrationibus. Inter fontes, quibus artes shamanicae gentis Samicae (olim Lapponicae) illuminentur, textus quidam a Casparo Peucero conscriptus adhuc non nimis cognitus est. Namque hic vir eruditissimus, gener Philippi Melanchthon, professor Universitatis Vitembergensis, polyhistor i.a. medicinā, geographiā, astrologiā, theologiā versatissimus, in suo de divinatione opere

magno relationem satis elaboratam de shamanismo Pilappiorum, qui dicuntur, inseruit. Symbolā hac editionem criticam eiusdem textūs praebemus, cum editiones Vitembergae a. 1560 (A), a. 1572 (B), a. 1580 (C), etiam Servestae a. 1591 (D) et Francofurti a. 1593 (E) collatae sint. Praeter versiones Boreosamicam et Norvegicam (in appendice) lucubrationes aliquot offerimus, quarum summa haec.

Testimonium simile, sed non ita elaboratum, ut Casparus Peucerus rem omnem illinc mutuavisse posset, in Olai Magni *Historiā de gentibus Septentrionalibus* (Romae a. 1555) legitur. Veri similis est studiosum quendam e numero illo Sueticorum, Finnicorum, Norvegicorumque, qui Almae Matri Vitembergensi annis reformationem religiosam subsequenter immatriculati erant, hanc relationem Peucero obtulisse. Mirifice autem elementa pleraque relationis eius cum gentis Samicae populari traditione aliquot saeculis postea descriptā conveniunt. Exempli gratiā Andreae Larsen (1870–1949) commentarii de Samis maritimis, Johannis Turi libellus a. 1910 Samice editus, cantūs Samici (*joik*) a Jacobo Fellman circa a. 1820 collecti, cum narratione Peuceri comparari possunt. Peucerus ipse autem shamanismum Samicum inter artes theomanticas definiit, quas non ex Deo vero, sed ex Diabolo originem habere existimabat.

Eangalasgillii čeahkkáigeassu

The text on Sami shamanism in Caspar Peucer's Commentarius de praecipuis divinationum generibus (Wittenberg 1560): Critical edition, with translation and commentary. Among the sources dealing with the shamanistic skills of the Sami (formerly Lapponian) population, a certain text by Kaspar Peucer has so far been little known. This man of extreme learning was the son-in-law of Philip Melanchthon and a Professor at the University of Wittenberg. A true polyhistor, well versed in Medicine, Geography, Astrology, Theology, etc., Peucer included in his chef-d'oeuvre on divination an elaborate description of the shamanism of the so-called *Pilappii*. The present article offers a critical edition of this text, based on the editions of Wittenberg 1560 (A), 1572 (B), 1580 (C), as well as Zerbst 1591 (D) and Frankfurt 1593 (E). In addition to translations into North Sami and Norwegian (see Appendix), some contextualisation is offered, which can be summarised as follows:

A similar testimony on shamanism is found in the *Historia de gentibus Septentrionalibus* by Olaus Magnus (Rome 1555). However, that text is not elaborate enough to prove that Kaspar Peucer has copied his description from him. It is more likely that some student among the considerable number of Swedes, Finns and Norwegians that were immatriculated at Wittenberg University in the years following the Reformation, presented this account to Peucer. Many details in the account make it strikingly similar to Sami folk narratives that have been assembled several centuries later. For example, the description of maritime Sami by Anders Larsen (1870–1949), the Sami book by Johan Turi (published 1910) and Sami songs (*joik*) that were collected by Jacob Fellman in the 1820's can be compared with Peucer's account. Peucer himself, however, categorised the shamanism of the Sami as a form of *theomanteia*, i.e. a form of magic which he considered to originate not from the true God, but from the Devil.

Čoavddasánit

Sámi osku, noaidevuhta, teomantija, girdi-noaidit, noaidástallan, Kaspar Peucer, Olaus Magnus, Johan Turi, Anders Larsen, Jacob Fellman.